

ՏԱՍՆՄԵԿԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կէս տարեկանը 6 ռուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպեկով:
Թիֆլիսում գրվում են միայն խմբագրատան մէջ:
Օտարաբարակացիք դիմում են ուղղակի
Ինֆանտ. Редакция «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տոն օրերէն):
Յայտարարութիւնը ընդունուած է ամէն լիզուով:
Յայտարարութիւններէ համար վճարուած են
խրատանսխար բառին 2 կոպեկ:

ԲՈՂԱՆՈՒԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Նամակ խմբագրին: Ներքին լուրեր: ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Անգլիա: Եգիպտական հարց: Նամակ Թիւրքիայից: Արտաքին լուրեր: ԽՈՒՆ ԼՈՒՐԵՐ: ՀԵՌԱՊՈՒՆԵՐ: ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ: ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ: Խամայի Մէլիքութիւններ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Բացում, մայիսի 19-ին

Ներքինեան դարձուցում մշտն դաշնակցի դէմ եղած անօրինակ բռնաբարութեան տնտր դէպքը, որի մասին կարդացինք «Մշակի» № 81 նոյն իսկ բռնաբարութեան բողոքը, մեզ վրա ընկնող տղաւորութիւն ունեցաւ: Հաստատապէս կարծում ենք, որ այդ անպարտ զինակները բողոքը ամեն տեղ խորին մշտնակցութեան արձագանք պիտի տայ, մանաւանդ նոցա սրտի մէջ, որոնց համար թանկ է մեր alma mater ոչ միայն իր կրթական նշանակութեամբ, այլ նոյն իսկ դրա ազգասէր հիմնարկի, Ներսէս Մ-ի խնկելի մշտնակցութեամբ:

Ճշմարտ է, մի ժամանակ դպրոցի կառավարիչ ազանները վայրենի միջոցներով և ստիպանքներով էին պատահանում մեր, աշակերտներու իրաւացի բողոքներին, բայց մենք ներում էինք այդ ազաններին, որովհետեւ նրանք ստաւեւ ճարտարութիւն ունէին ստիպանքական ձեւերի մէջ, քան թէ դաստիարակութեան դաստիարակ: Նրանք ստաւեւ նման էին կանոնաւոր կեղծողներին, քան թէ հայրաբար խնամող աղաների: Բայց այստե ամենայնիւ մենք կարծում էինք, որ հանդուցելու երկմիտ Արծրունու Ներսիսեան դպրոցի պատգամաւորները ընդհանուր ժողովի մէջ ասած խիստ խօսքերից յետոյ այդ ստիպանք աղաների դարը անկէ-

շատակ կորած, մնած է և մինչև անգամ մնաւոր կար է նորա մանրամասն նկարագրը յիշելու և ազգային աւանդելու: Ո՛վ կը մտածէր որ դարձեալ ստիպանքներով պիտի բռնանան Ներսիսեան տան մէջ այն անմեղները դէմ, որոնց միակ ցանկութիւնն է եղել իրանց դժբաղդ օրերի դաւնութիւնը ամբողջ քրիստոնեակայել և մարդակայել ճանապարհով... Ինչով այժմեան աղաները պիտի տարբերվին հին աղաներից, որոնք մեզ աշակերտներին ոտտիպանքներն էին տանում և հրապարակաւ դանակում և մեզ ստիպում բռնաբար, գողտնի փակելու էջմիածին, Մատթէոս կաթողիկոսի հայրական գիտութեան ապաւինելու: Կարծում թէ ոչինչ տարբերութիւն չը կայ հիների և նորերի մէջ:

Եթէ հին աղաները ստիպանքներով բռնաբարում ու հարստահարում էին մեզ նորա համար, որ մենք մեր անտերութեան, թշուառութեան մէջ Առտոնոյ վրա յուսալով մեր ցաւին դարման էինք որոնում, նորերը նոյնպէս ստիպանքներով բռնաբարում են նոցա դէմ, որոնք ուրիշ կարեկցութիւն և օգնութիւն ապարդիւն չը սպասելով, իրանց թշուառութեան միջոց մի կը են որոնում: Ասեմք թէ հիները բռնաբարում էին աշակերտներին վրա, իսկ նորերը մշակները վրա: Մի և նոյն է, աշակերտի դէմ է թէ մշակի, այս միայն դիտելով, որ արդար և իրաւացի պահանջի դէմ գործ մնել ստիպանքական բռնութիւն Ներսիսեան յարկի տակ դա մի դատապարտելի գործ է. ինչքան ևս մենք կամեցել ենք անկախաբար ու ներող լինել, դարձեալ մեր լիզուով անէ՞ք է կարգացել այդ պատմական աղաների դէմ: Նոյն աշակերտը կարողու ևնք մենք և մեր սերունդները, քանի որ ներկայ աղաների վարժուողք մի հայտնութիւն է մեր այժմեան համազգային տրամադրութեան, որ ծնել է մեր ազգի մէջ՝ եթէ ոչ տարագրութեան դէմ մի նար դանդաղ, դոնէ այդ տարագրութիւնից առաջ եկած աղէտ ու չարքը անդրու համար:

Այս իսկ պատճառաւ է՝ որ մենք մի լուրէ աշակերտներին, թէ նա կարգված էր Նաղիւշահի: Մի դէպք յարձակվելով Մէլիք-Յուսէֆի տան վրա իր ձեռքով սպանեց երբոր և նրա ամբողջ ընտանիքը կոտորել տուց: Կոտորածից ազատվեցաւ մի երեխայ միայն, փոքրիկ Սայի-բէկը, որին դայակը ծածուկ փակեց իսպախ գաւառի Հասան-Չալալեան Մէլիք-Ալլահ-Պէրդու մօտ, որը երեխայի քնին էր *):

Սպանելով իր եղբորը, Մէլիք-Շահնազարը բռնութեամբ իր ձեռքը ձգեց Արաբիայի իշխանութիւնը: Բայց նրա եղևնադործութիւնը սաստիկ բողոքեց իր դէմ Վարաբաղի միւս չորս մէլիքների բարկութիւնը: Նրանք միաբանակցեցան Մէլիք-Շահնազարի դրեթմիզի լինելու համար: Գրանք էին՝ Գիւլիստանի Մէլիք-Բեյգլարեան Մէլիք-Խուսեյրը, Ջրաբերդի Մէլիք-Իսրայիլեան Ալլահ-Ղուլի-սօլթանը, Խաչնի Մէլիք-Ալլահ-Վերդի և Տիգրայի Մէլիք-Աւանեսը: Մէլիք-Շահնազարը Վարաբաղի մօտ այդ չորս մէլիքները զինեցին զինելով վարաբաղ: Մէլիք-Շահնազարը ամբարայտի վարժարանին ժողովրդի կրօնական զբոսմուտը և նրան առելի դարձրին Վարաբաղի միւս մէլիքների մօտ: Բայց նրա կատարած մի կեղեկանործութիւնը հրախիչ էր վրա բողոք մէլիքների վրեժխնդրութեամբ:

Մէլիք-Շահնազարը փառասէր, յանդուգն և ոխերիմ մարդ էր. նա չը կարողացաւ համբերել որ իր եղբայր Մէլիք-Յուսէֆը վարէր Վարաբաղի լիւսնութիւնը, թէ նա կարգված էր Նաղիւշահի: Մի դէպք յարձակվելով Մէլիք-Յուսէֆի տան վրա իր ձեռքով սպանեց երբոր և նրա ամբողջ ընտանիքը կոտորել տուց: Կոտորածից ազատվեցաւ մի երեխայ միայն, փոքրիկ Սայի-բէկը, որին դայակը ծածուկ փակեց իսպախ գաւառի Հասան-Չալալեան Մէլիք-Ալլահ-Պէրդու մօտ, որը երեխայի քնին էր *):

*) Մէլիք-Յուսէֆը և Մէլիք-Շահնազարը խորթ եղբայրներ էին. մերձիկը ծնված էր Մէլիք-Յուսէֆի Անա-խանութեան ստանով կոնյայի, որը Տիգրայի իշխան Մէլիք-Աւան-խանի բոյն էր, իսկ Մէլիք-Շահնազարը ծնված էր Չոհրա-խանութեան, որը Նախիջվանի խանի ազնիւն էր, ազգով թիւրք: Մէլիք-Յուսէֆը նրան իբրև գերբ բերեց Նախիջվանից, յետոյ անուստայտ նրա հետ:

նաջ սպասում ենք այդ անցքի ճշմարիտ բացատրութիւնը կամ իսպառ հերքում: Մենք տակաւին չենք կամենում հաստատել, որ «Մշակի» № 81 մէջ տպված բողոքը տարակուսութիւն կամ իրողութեան եղծումն չէ, այլ ճշմարիտ եղևութիւն: Մենք հաստատում էինք որ հանդուցեալ երկմիտ Արծրունու խիստ բողոքը այնքան խորին սպաւորութիւն արած է ազգայն սերունդի վրա, որ ոչ ոք չէր համարձակելու մեր alma mater պրոքթի ապօրինի և անարդար բռնաբարութիւն գործելու ստիպանքական միջոցներով:

Բժ. Արամանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ստացանք Մոսկվայի Լազարեան ճեմարանի դիրեկտորից 41 ռուբլ, Քիւրքեճանի ֆոտոգրաֆիական ժողովածուի երկու օրինակի համար: Այդ փողը կը պահենք խմբագրութեան մէջ, մինչև պ. Քիւրքեճանի Եւրոպայից վերադառնալը, որտեղ նա գնացել է այս օրերս:

Մենք իմացանք հետեւեալը: «Մշակի» № 72 մէջ տպված լուրը և № 83 մէջ հրատարակված նամակը Նորաշէնի ս. Մարիամեան օրիորդաց դպրոցի տեսուչ Անդրեան Չաչիտեանի մասին, առանց հետեւեալի չը մնացին: Չաչիտեանը ստիպուցաւ մայիսի 17-ին իր պաշտօնից հրժարական տալ դպրոցի հոգաբարձութեանը, որ և ընդունեց ստանուածութեամբ նրա հրժարականը: Հոգաբարձութիւնը, որ առաջ այնքան պաշտպանուած էր Չաչիտեանին, այժմ տեսնելով որ «Մշակի» մերկացումները պատճառով դպրոցի երեխայ տեսուչը ընկել է հասարակական կարծիքի աչքում, շտապել է ընդունել նրա հրժարականը:

Լրագիրները հաղորդում են, որ ԽԱՐԿՈՎԻ առաւ փաճառականները, հետեւելով Մոսկվայի վաճառականների օրինակին, խնդրեց են ներկայացնում կառավարութեանը, որով խնդրում են

որ հրէական խնդիրը վճով մարդասիրական կերպով և որ հրէաներին թող տրվի ամբողջ Ռուսաստանում բնակվել: Խնդիրքի մէջ յիշված է թէ ինչ վեհանքի հասցրին առաջ առաւտուրին և շահեստին հրէաների կոտորածները:

«Русский Курьер» լրագիրը լուր է որ Կ. Պոլսի առաջ դեպի Նովոխիով այլ ևս չի վերադառնալ Կ. Պոլսի, իսկ նրա տեղը կը նշանակվի Թէհրանի այժմեան առաջ դեպի այ. Չի-նովիել:

Մեզ ուղարկված է հետեւեալ նկատողութիւնը: «Խնդրեմ հետեւեալ երկտող տպելով, միջոց առ ձեռքերու Շուշու բնակական ստանձնարանի փակվելու լուրը: Այդ ստանձնարանը կը փակվէր, այս, եթէ պ. Գաւիթ Ամիրջանեանի խնդրատրուով չը կազմվէր մի ընկերութիւն, ուստանարանի պահպանութեանը նրաբաղէս օժանդակելու համար: Ուրախ ենք ձեռք տեղեկացնելու որ նորերում անձամբ լսեցինք պ. Գաւիթ Ամիրջանեանի բերանից որ նա կամենում է նուիրել այդ ընկերութեանը մօտ 15,000 ռուբլ: Այդ տեսակ գործ պատիւ է բերում պարտին:»

Ռուսաստանի լրագիրները լի են հեռագիրներով փառաւական այլ և այլ քաղաքներում անընդհատ պատահող տարաբնիլ հրդեհների մասին: Այրվում են գրեթէ ամբողջ քաղաքներ:

Մայրաքաղաքի լրագիրները հաղորդում են որ այս օրերս սպասում են Ս. Պետրոպոլսում կոմս Միլոսովին:

«Голосъ» լրագիրը հաղորդում է որ նշանակված է կովկասեան դատաստանական հիմնարկութիւնների րէվիզիա: Այդ վերաբնութեան համար ուղարկվում է սենատոր Բէր:

Լրագիրներում կարդում ենք, որ Բալտա քա-

րքի մէջ: Պաշարուր երկար տեւեց, ձմեռը վրա հասնելով, բերդը չը կարողացան գրաւել, բայց վարանդայի դիւղերի մեծ մասը աւարի առնելով, աւերակ դարձնելով, մէլիքները վերադարձան իրանց տեղերը, պայման դնելով, որ հետեւեալ գարունին կրկին արշաւանք գործեն, Աւետարանոց բերդը կործանելու համար:

Փանահ-խանը այժմ հասաւ իր նպատակին: Վարաբաղի մէլիքների մէջ սկսվեցան ներքին պատերազմը: Նա շտապեց օգուտ քաղել այդ հանգամանքներից:

Մէլիք-Շահնազարը սրբան էլ յանդուգն, անկրկիտ մարդ լինելով, դարձեալ դիտել, որ իր ուժերը չէր կարող հաւասարացնել բոլոր չորս մէլիքների անհամեմատ մեծ զօրութեանը: Այդ պատճառով նա սաստիկ անհանգստութեամբ սպասում էր դարման արշաւանքին: Նրան պէտք էր մի դաշնակից, մի օգնական, և նա ձեռք մեկնեց իր Տայր-բեկի ոխերիմ թշնամուհու, — Ղուանշիբցի աւաղակին...

Միւս մէլիքները առելի կատարեցան, երբ նկատեցին, որ Մէլիք-Շահնազարը միացաւ Փանահ-խանի հետ, որի չար դիտաւորութիւնները, Վարաբաղի հայկական բոլոր իշխանութիւնները ոչնչացնելու մասին, ամենքին յայտնի էին: Փանահ-խանը իր կողմից շատ ուրախ եղաւ, երբ մէլիքների միաբանութիւնը քանդված տեսաւ, երբ նրանցից մէկը, և ամենանշանակաւոր, անցաւ իր կողմը:

Վաղուց նա դիտաւորութիւն ունէր մանկու անատուելի Վարաբաղի սրտի մէջ, և մի յարմար դիրքի վրա ցանկանում էր մի անուր բերդ հիմնել: Նրա Բայաթի և Ասկարանի բերդերը, ինչպէս տեսանք, հայոց մէլիքները ոչնչացրին:

«Չեր Չանախչին պաշտպանութեան համար խիստ անյուսուալի դիւր ունի, ասաց Փանահ-խանը

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԽԱՄՍԱՅԻ ՄԵԼԻՔՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

XI.

Փանահ-խանը մի քանի անգամ փորձերից յետոյ վերջապէս համոզվեցաւ, որ Վարաբաղի մէլիքների միաբանութիւնը քանդելու համար, և Վարաբաղի մէջ մի հաստատ գիւրք բռնելու համար, անպատճառ հարկաւոր է, որ մէլիքներից գոնէ մէկին գրաւէ զեպի իր կողմը: Մի աղէտալի անցք կատարեց նրա ցանկութիւնը:

Ուրեւն վերեւում վելցնելով, Նաղիւշահը Մուղանի անապատում իրան պարսից թաղաւոր հրաւարակիւրց յետոյ, Վարաբաղի հինգ մէլիքներին հաստատեց իրանց իշխանութիւնները մէջ, տալով նրանց հայրենական վաղեմի իրաւունքները: Բայց մի և նոյն տարեկան մէջ (1736) վախճանվեցաւ Վարաբաղի իշխան Մէլիք-Շահնազարեան Մէլիք-Յուսէֆը, որի կինը Աւետարանոց գիւղում կոտորել տուց օսմանցիներին: Մէլիք-Յուսէֆի փոխարէն Վարաբաղին սկսեց կառավարել նրա ազգական Մէլիք-Միրզա-բէկ II-ը *): Դա իր յանդուգն անհնազանդութեամբ գրգռեց Շահի բարկութեանը և Շահը հրամայեց գլխատել նրան: Մէլիք-Միրզա-բէկ II-ի փոխարէն Շահը Վարաբաղի մէլիք նշանակեց Մէլիք-Յուսէֆի որդի Մէլիք-Յուսէֆին: Այդ Մէլիք-Յուսէֆը, որին պարսիկները Հասան էին կոչում, չափազանց հեղաբարոյ, գրասէր և խելացի մարդ էր, բայց մի ոտ-

*) Մէլիք-Միրզա-բէկ II-ը Մէլիք-Յուսէֆի որդին էր, իսկ այդ վերջինը Մէլիք-Յուսէֆի հօրեղբայր Մէլիք-Միրզա-բէկ I-ինի որդին էր:

դարձնել հրեաների պատգամաւորութիւնը այս օրերս ներկայացել է ներքին գործերի մինիստր կոմս Իրատիւնովին: Պատգամաւորութիւնը յայտնել է որ հրեաների դէմ անկարգութիւն անող և նրանց կոտորող ամբողջ զորված է եղել մի քանի կալուածատէրերից, որոնք փող պարտ են եղել հրեաներին և նրանց մուրհակներ են տուած: Կոտորածները յետոյ կալուածատէրերը յոյս ունէին որ կազաւովն իրանց պարտքից: Այդ լուրը արտասպելով, «Русский Курьер» լրագիրը ակալացնում է որ կոմս Իրատիւնով խոստացել է պատգամաւորութեանը խտտութեամբ և ամենայն անկողմնապահութեամբ զննել տալ այդ իրողութիւնները:

Շուվային զինուորական գլխաւոր բժիշկ, դոկտոր Բուշի զորքը դուր գրադեցնում է ամբողջ ուսու մասով: Գործից յայտնել է որ դոկտոր Բուշ բժշկներից շատերին ոչ թէ ինքն էր նշանակում պաշտօնների վրա, այլ դերասանուհի Աելեգնեւիա, որ Բուշի հետ, ինչպէս քննութիւնից երևաց, մտերիմ յարաբերութիւններ ունէր, բժշկներից շատերին նշանակում էր իր կարգով: Երբ դատաստանում հարցրին բժշկներից մի քանիսներին, ինչի նրանք ծովային բժշկի տեղը ստանալու համար կաշառք էին տալիս Բուշին, նրանք պատասխանեցին որ բժշկական ուսումը սուրտերուց յետոյ, երբ պաշտօն ուղեցին ստանալու տեղեկացան, որ ամեն տեղ, թէ քաղաքական, թէ զինուորական բժշկական մասում նոյնպէս կաշառքներ պէտք էր տալ, իսկ ծովային վարչութեան մէջ աւելի էժան էր պաշտօնների գինը: Մի վկայ յայտնեց որ ծովային բժշկական մասում թէև կաշառք են վեր առնում, բայց գրեթէ պաշտօն էլ տալիս են, իսկ ուրիշ տեղ համարողը առնում են, համ էլ խոստացած պաշտօնը չեն տալիս: Ինքն Բուշն էլ, ինչպէս յայտնեցաւ զորքից, ծովային գլխաւոր բժիշկի պաշտօնը ստանալու համար, տուել էր 15,000 ռուբլ մի դերասանուհուն: Բայց ում անունով վեր առաւ այդ գումարը անյայտ բայց ամենակարող դերասանուհին, որ և կարողացաւ Բուշին նշանակել տալ ծովային գլխաւոր բժիշկի—այդ նանգամաբը չը պարզված մնաց դատաստանում: Այդ հարցը իրան առաջարկելով, «Русскія Вѣдомости» լրագիրը ասում է: «Բուշ դատապարտված է, բայց ուրիշ անթիւ Բուշեր մնացին իրանց պաշտօնների մէջ վարչութեան այլ ճիւղերում»: Կաշառակերութիւնը, «Недѣля» շաբաթաթերթի կարծիքով միշտ կը շարունակվի մեղանում, մինչև որ վարչական օրգանները, պաշտօնականները վրա չը հասնեն հասարակական խիստ կոտորու: Ամբողջ ուսու մասում:

ը միաժամ ասում է որ Բուշի զորքի մերկացումով ուսու հասարակութիւնը պարտական է մասնակցել, զլրատարակել «Голосъ» լրագրի յօդուածներին: Ահա ինչ անգին ծառայութիւն կարող է մատուցանել հայրենիքին մասով: Երբ թէ շատ ազատ խօսքը, ասում են «Русскій Курьер» և «Русскія Вѣдомости» լրագիրները:

ԵՐԵՒԱՆԻՑ մեզ գրում են թէ Երևանեան նահանգի մի քանի գիւղերում և Ալեքսանդրապոլի գաւառի մի քանի տեղերում հայ լուսաւորչականները կրկին այլ և այլ միջոցներով սկսում են ներգացնել հայ աւետարանականներին: Ի հարկէ ազէտ ամբողջ մեղադրել չէ կարելի, նա տղետ լինելով, ինքն չը գիտէ ինչ է գործում, բայց կան մարդիկ, որոնք գրգռում են այդ խաւար ուսմիկների ֆանատիկութիւնը: Գժեպարակներ մենք ունենք «Моек. Вѣд.», «Нове Время» և «Русь» լրագիրների պէս մի երկու հաս թերթի, որոնք տարիներով գրգռում էին ամբողջ ատելութիւնը դէպի այլադատաները: Ինչ զարմանալի բան կայ որ ամբողջ մէջ աւելի էլ արմատացաւ ֆանատիկութեան գզգայունը, տեսնելով իրան քաջաբերված այդ իր ստոր գզգայունների մէջ ինտելիգենցիային պատկանող անձնիքների, պուրկիցիստների, խաւար ամբողջ առաջնորդող հրապարակախօսների կողմից: Թերթերից մինք ասում էր որ եթէ երկու հայ լուսաւորչական կը միանալ արհարհիս երեսին, նրանք կը կազմեն ազգութիւնը, մի այլ լրագիր անուանում էր բողոքականներին և կաթօլիկներին ազգութեան թշնամի, գողը և աւազակներ, մի երրորդ թերթ անուանում էր իրանց համար կրօնի աղաւթութիւն խնդրողներին գաւազազուստ գայեր, տպում էր ուսմատուրներ ձեւով ֆիլիստիններ, որտեղ պարզ առաջարկում էր ձեռնել այլադատաներին: Իսկ ազգի, ազգութեան գաղափարը թշնամի անուանով դարձեալ մեզ էին ազգութեան գաղափարը հողի և մարդին լեղով վրա պէտք է հիմնվի և դուրս պէտք է լինի անհատական համոզմունքից, կրօնից: Մենք էինք յայտնում ազգութեան թշնամի, որովհետեւ ս էր և և դրա արդեւ ինչ էինք քարոզում այլադատ հայերի մէջ, ընդհանուր ազգային գաղափարի անունով:

«Русскій Курьер» հարցադրում է որ կոմս Լօրիս-Վէլիքով գնել է Մոսկու-Պետերբուրգեան երկաթուղու գծի Չուգոփսկայա կայարանից ոչ հեռու գտնվող մի ամառանոց, որտեղ դիտաւորութիւն ունի անցկացնել այս ամառը իր ընտանիքով: Ինչ որ մի քանի ամիս անցաւ, այդ բոլորին կարողացաւ հետզհետեւ գրավել նա: Իսկ հայոց մէլիքների վերաբերութեամբ դեռ միջուկային քայլ չէր անում նա, աշխատում էր առանձնացնել նրանց, աշխատում էր երկպառակութիւն սերմանել նրանց մէջ, և փոքր առ փոքր նրանց ուժերը թուլացնել: Սկսեց խաչել մէլիքութիւնից, որը մնացածներին նահանգի ժամանակներին իշխում էին Հասան-Ջալալեան իշխանների ժամանակները: Կրտսեր դարերը ընթացում արքան քաղաքացի էին, որ խաչելու գաւառը ամենամանր կտորներով բաժանված էր այդ առձի ներկայացուցչների ձեռքում, որոնք ընկալաբար շատ հաշտ չէին կարող լինել միմեանց հետ: Փանահ-խանը մտածեց անգեղեղ այստեղ մի նոր մէլիքութիւն, նրանց բարբրին հետզհետեւ ոչնչացնելու նպատակով: Նրան գործովից կտա ինքը Մէլիք-Շահնազարը: Մենք ակամաք, երբ Մէլիք-Շահնազարը սպանեց իր եղբորը, Մէլիք-Յովսէփին, և բռնութեամբ դրանց Վարանդայի իշխանութիւնը, սպանվածի որդիները մէկին դաշպուց փակեցրեց խաչելու գաւառը և թողցրեց իր քեռիներին տանը: Մասնակի թեւով էր Հասան-Ջալալեան իշխան Մէլիք-Ալանիկը: Մասնակի, որ մի ժամանակ այդ մասուկը կը մեծանայ, և իր քեռիների օգնութեամբ վրէժխնդիր կը լինի իր հօր արեան համար, և դուրսէ յետ կը խլէ հօր իշխանութիւնը: Մէլիք-Շահնազարը վճռեց ոչնչացնել թէ մասնակի և թէ նրա քեռիներին: Փառասէր մէլիքը այդ ձեռնարկութեան մէջ իր առանձին հայրենիքը ունէր իսկ այդ հայրենիքը նպատակաւ էր փանահ-խանի համար այն կողմից, որ նա խաչելի մէլիքութիւնները ոչնչացնելով անտեղ կը նշանակեր իր ցանկացած մարդուն և այսպիսով մի ամբողջ գաւառ իր ձեռքը կառնէր: Մէլիք-Ալան-

Ս. Պետերբուրգի իզալան բարձրագոյն կուրսերի մէջ այս տարի աւարտել են իրանց ուսումը 23 ուսանողահներ, որոնցից մի քանիսն արդէն ստացել են այլ և այլ պաշտօններ:

Մարտաբազարի լրագիրները լսել են որ ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութիւնը զիտաւորութիւն ունի մշակել և կառավարութեան հաստատութեանը առաջարկել հետեւեալ օրէնքը: Ամենքին կը թույլատրվի բանալ զբաղմունքեան դպրոցներ, առանց դրա համար առանձին հրահանգներ իշխանութիւնից, միայն իւրաքանչիւր նոր բացված դպրոցի վրա տեղեկութիւն հարգելով ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուին: Գրագիտութեան զարթոյց անուանվում է այն դպրոցը, որի մէջ ուսուցանում են միայն կարգալ, գրել և հաշուել: Այդ տեսակ դպրոցներն էլ բանալու համար, ինչպէս լսել են լրագիրները, չի պահանջվի բացողից որ և է ուսուցչութեան իրաւունքի վկայագիր:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Անգլիական համայնքները ժողովի մայիսի 23-ի նիստին Լաւաւոն հարց առաջարկեց, թէ կառավարութիւնը ինչ նպատակ ունէր անգլիական զրահակիր նաւատորմ ուղարկելով Ալեքսանդրիա: Արդեօք նաւատորմի ուղարկելը անհրաժեշտ էր անգլիական հպատակների կեանքը և կայքը պահպանելու համար, թէ կառավարութիւնը հարկաւոր համարեց միջամտել եգիպտական գործերին: Լաւաւոն ցանկացաւ նոյնպէս իմանալ, թէ վերջին դեպքում պատերազմական գործողութիւնները սկսելուց առաջ արդեօք կառավարութիւնը միջոց կը տայ համայնքները ժողովին յայտնել իր կարծիքը կառավարչական քաղաքականութեան մասին: Արտաքին գործերի մինիստրի օգնական Չարլզ Վիլի այդ հարցին պատասխանեց, որ զրահակիր նաւատորմը ուղարկված է եգիպտական ջրերը եղելու մէջ ապրող անգլիական հպատակներին կեանքը և կայքը պաշտպանելու համար: Մենք յոյս ունենք, աւելացրեց Վիլի որ հարկաւոր չի լինի զինա-

ւորված ոյժ գործ դնել և եգիպտոսի մէջ status quo պահպանելու, սուլթանի իրաւունքները պաշտպանելու, խեղդիկ օրինաւոր հիղինակութիւնը վերականգնելու և եգիպտական ժողովրդի սահմանադրական իրաւունքները պաշտպանելու համար բաւական է մեր նաւատորմի ներկայութիւնը եգիպտական ջրերի մէջ: Մեր ծովային ցայքը կը նպաստէ, որ եգիպտոսի սահմանադրական հիմնարկութիւնները կանոնադրապէս զարգանան և որ եգիպտական կառավարութիւնը կատարէ իր միջազգային պարտականութիւնները: Վերջը Չարլզ Վիլի ասեց, որ նա սա այժմ անկարող է պատասխանել առաջարկված հարցի երկրորդ մասին:

Անգլիական համայնքների ժողովի մայիսի 24-ի նիստին Գլաւաւոն մի փայլուն ձևով, որ անդադար ծափահարութիւններով էր ծածկվում, պահարանից Վիլլիսին, որովհետեւ նա հրաժարվեց դատապարտել Կրլան-դիայի մէջ կատարվող բռնութիւնները, մինչև կառավարութիւնն էլ իր կողմից չի դատապարտի Ֆերմերներին սքսորելը: «Վիլլիս պահանջեց, ասեց Գլաւաւոն, որ կառավարութիւնը չը պիտի ստիպողական օրէնքներ վաւերացունեն: Նա ասեց, որ եթէ այդ օրէնքները չեն գործարկվի, կայաւածական միութիւնն էլ օրինաւոր ճանապարհով կը գործէ: Բայց ո՞վ իրաւունք ունի կեղծարքեր որ կայաւածական միութիւնը այժմ ուրիշ կերպ է գործում»: Այնուհետեւ Գլաւաւոն համոզում էր ժողովին չեղարացնել վիճարանութիւնները և ընդունել առաջարկված օրինագիծը: Այդ օրինագիծին ընդդիմադրողները արդէլք են դնում և միւս օրինագիծների առաջարկելուն, որոնց թուում է և Ֆերմերների ապստիկների ներման օրինագիծը:

Լօնդոնի մէջ հրատարակվող «Daily Telegraph» լրագրի մէջ տպված է հետեւեալ նկատողութիւնը: «Մենք տեղեկացանք, որ անգլիական իշխանութիւնը նշանաւոր հարգութիւններ է ստացել Լօնդոնի մէջ սարդոզ երևելի պետական անձանց կեանքին սպառնացող վտանգի մասին, այնպէս որ բերլի մէջ մի քանի ամիսների համար պաշար, ուր նա կարող է ապահով կերպով պաշտպանվել թշնամուց դէմ, եթէ այդ բերդը պաշտպանված կը լինի: Նա իշխանին հրաւիրեց իր տունը, որ այնտեղից միասին դնան կաշառակարգողը, որը շատ հեռու չէր խնդիրտանայ: Բայց նախ գիշերը ընթրիքի ժամանակ, դուստանը սենեակից դուրս եկաւ և իր կուսից կողմից դուրս, իշխանին այնտեղ մնակ թողնելով: Այդ միջոցին փանահ-խանի և Մէլիք-Շահնազարի մարդիկ, որ առաջուց պահված էին նրա տան մէջ, վրա հասան և կառավարչության իշխանին: Փանահ-խանը նրան տուեց զանիւններ ձեռքը և գլխատեղի, նրա ամբողջ ընտանիքը կոտորելու տուեց: Այդ ժամանակ Մէլիք-Շահնազարը տպանել տուեց իր եղբոր որդի փոքրիկ Մայիլ-բէկին, որ նախ ընտանիքի մէջ պահված էր: Երեւոնագործը իր եղբոր արեան մէջ շտաբված ձեռքերը թափանց դժբախտ գաւառի արեան մէջ...»

Մէլիք-Շահնազարին,—պէտք է արնել մի աւելի ամուր դիրք, և ես մի այսպիսի տեղ ի նկատի ունեմ, որի վրա բերդ ճիւղնելով կը լինենք այն նուճեան բլուրովին ապահովված: Փանահ-խանը ցայց տուեց Վարանդայի գաւառում մի տեղ, Գարգար դեռի վրա, որը Մէլիք-Շահնազարի սեպհանան կարուածքն էր, և բնութիւնը, իրաւ որ, այդ անմասնակի լեռնային բարձրաւանդակը ստեղծել էր ամուր բերդ լինելու համար: Երկու դահնակիցները սկսեցին բերդի հիմնարկութիւնը: Մէլիք-Շահնազարը իր ձեռքով զրկեց նրա առաջին բարը, որ իր և ամբողջ Վարանդայի մէլիքութիւնների գերեզմանը դարձաւ... Մի կողմից բերդի կառուցումը առաջ տանելով, միւս կողմից մէլիքները ձեռ արտաբարգում մղելով երկու դահնակիցները շուտով վերջացրին շինութիւնը (1752) և մերձակայ Ծօշի աւանի հայ բնակիչներին տեղափոխելով այնտեղ, բերդը կոչվեցաւ Ծօշի կամ Ծօշի:

Վարանդայի արտի մէջ, իր դահնակից Մէլիք-Շահնազարի անկախութեամբ, ոչ միայն կարողացաւ պաշտպանվել միւս հայ մէլիքների յարձակումների դէմ, այլ իր իշխանութիւնը տարածեց և այն թիւրքեց ցեղերի վրա, որոնք առաջ չէին խնայարձում նրան: Ինքը փանահ-խանը իր ծագումը ստացած լինելով աւելի աննշան և ստոր ցեղից, որպէս էին Սարուսլուուցիքը, միւս աւելի գորից և նշանաւոր ցեղերը (Գուանչիլիցիք, քարիլուցիք և օթուլիքի այսինքն ետեւուն և երկու կոչված ցեղը) արհամարհանելով էին նայում նրա վրա: Եւ մանաւանդ իրանց նահապետական սովորութիւններին իրատ հակառակ էր թուում, խնայարձիւ մէկ միապետի հրամանի ներքոյ, որը պարսից իւսնի տխրոս էր կրում: Բայց Մէլիք-Շահնազարի օգնութեամբ

մէլիքին ընկնում էր իր սեպհական ամբողջում, որ իր պարսից մէլի անունով կոչվում էր Ուլու-պապի բերդ *): Նա յայտնի էր որտեղ քաջ և անպարտելի պատերազմող: Երբ փանահ-խանը, միանալով Մէլիք-Շահնազարի հետ, իրանց հայ և թիւրք գործերով արշաւեցին նրա վրա, Մէլիք-Ալանիկը յայտնելով մի քանի ջարդ տուեց նրանց, որ երկու դահնակիցները, հաղիւ կարողացան իրանց կեանքը ազատել, փախելով և մտնելով Ծօշի բերդը: Այդ ժամանակ փանահ-խանը, Մէլիք-Շահնազարի խորհրդով, դադարի կերպով կանչեց իր մօտ խնդիրտան գիւղի տանուէր Միրզա-խանին, որը Մէլիք-Ալանիկը կարգված, նոյն գիւղի կառավարիչն էր: Խաւար տուալուց իմացած լինելով ամենտեղի փառասիրական ձգտումները, խոտանցաւ նրան, եթէ Մէլիք-Ալանիկը չէր միջամտել իր բռնի և իր ձեռքը կը տայ, նրան աւերող Խաչանի գրաւում վրա մէլիքը կը կարգէ: Միրզա-խանը, հրապարակած խանի խոտանումը ներքից, դիմեց Մէլիք-Ալանիկը ժող մօտ, յայտնեց նրան, թէ իրան յայտնի է, որ փանահ-խանը աւելի մեծ պարտատուութիւններով յարձակվելու է նրա վրա, և թէ նրա սեպհական ամբողջ արքան անպարտելի թշնամու այս անգամով անպարտ զորութեան դէմ, և խորհուրդ ունեց տարանալ Կաշաղաբերդի մէջ, որը անտառի և անմասնակի դիրք ունէր: Արդէս ստորադրեալ և պաշտօնեալ Միրզա-խանը առաջարկեց իր պատրաստակամութիւնը ամեն կերպով օգնելու իշխանին, աւելացնելով, թէ ինքը արդէն պատրաստած ունի կաշառակարգողները:

Ուլու-պապի բերդը գտնվում է Խաչանի գետի մօտ, Գարսուէջ կամ Օրբուսաչ գիւղում, Պրակէսի սուրբ Գէորգ անունով մատուռի մօտ: Այդ ամբողջին թիւրքերը կոչվում են Բալու-Կայա:

* Ուլու-պապի բերդը գտնվում է Խաչանի գետի մօտ, Գարսուէջ կամ Օրբուսաչ գիւղում, Պրակէսի սուրբ Գէորգ անունով մատուռի մօտ: Այդ ամբողջին թիւրքերը կոչվում են Բալու-Կայա:

Ի ծնողների պոլիցիան ստիպված է կրկնապատկել իր հակողութիւնը: Ամենքին հասկանալի կեցողութեանը զորքի մէջ, մենք հրաժարվում ենք հրատարակել այն անձանց անունները, որոնց վտանգ է սպառնում: Բայց այնու ամենայնիւ վտանգը գոյութիւն ունի: Առ ժամանակ բոլոր միտիստների բնականները Լծնողների մէջ զգուշութեամբ պահպանվում են պոլիցիայից և, երբ միտիստները գնում են պարլամենտ և այնտեղից վերադառնում, նրանց ուղեկցում են պոլիցիականներ քաղաքային հազուադէպով: Կրանից երևում է, որ Լծնողների գործադրում է նախագիտակցող բոլոր միջոցները:

ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑ

Կայրէից հաղորդում են, որ անգլիական և ֆրանսիական զէլաւոր հիւպատոսները եզրկատական առաջին միտիստին մի գրութեամբ ներկայացրին իրանց կառավարութիւնների այն պահանջները, որոնց պաշտպանութեան համար անգլո-ֆրանսիական նաւատորմը հասել է եզրկատական ջրերը, գրում է «Голосъ»: Այդ պահանջները ոչինչ չեն յիշում ոչ եզրկատական սահմանադրութեան վերաբնութեան և ոչ էլ անունների ժողովի արձակման մասին: Այդ պահանջները սահմանափակվում են այժմիս միտիստութեան հրաժարականով և նրա մի քանի անգամների արքայի կողմից վարութեան անգամները կը պահանջեն իրանց աստիճանները և ուժիկները: Այդ պայմաններով Արարի-փաշա ժամանակաւորապէս պէտք է հեռանայ եզրկատակից, իսկ երկու ուրիշ միտիստներ՝ Ալի-Ֆեհմի-փաշա և Աբդուլ փաշա պէտք է արքային եզրկատակի ներքին նահանգները:

Բաւական օտարութիւն է այդպիսի պահանջներ անել մի միտիստութեան առաջնորդին, որին մտադիր են զրկել իշխանութիւնից: Մահաբա-բարու-փաշային կամենում են օտարել ներկայիս իսկիցին և ասել «Հեռացրէք մեզ ամենքին, իսկ իմ ընկերներից երեքին արքայիցէք»: Ճշմարիտ է, այդ անախարհ գործը փոքր ի շատէ մեղմանում է նրանով, որ հեռացրած միտիստները կը պահանջեն իրանց ուժիկները և աստիճանները, բայց այնու ամենայնիւ դժուար է երեւակայել, որ միտիստները կարողանան ազդասիրական և քաղաքական այդպիսի անձնագործութիւն գործել: Եթէ ֆրանսիան և Անգլիան կը հասնեն իրանց նպատակին, դրա պատճառը ոչ թէ եզրկատական միտիստների ազատ կամքը կը լինի, այլ աւելի՛ս դրական միջոցները, քան թէ մի գրութեան ներկայացնելը եզրկատական կառավարութեանը: Ֆրանսիայի և Անգլիայի զէլաւոր հիւպատոսների հազուադէպով իրարմէն երևում է, որ այդպիսի միջոցների գործադրութիւնը շատ հասանալի է: Մինչև այժմ յայտնի չէ, թէ յիշեալ երկու պետութիւնների կառավարութիւնները ինչ տեսակ միջոցներ կը գործադրեն: Հիւպատոսների գրութեան մէջ ասված է միայն, թէ «հարկաւոր դէպքում» այսինքն, և թէ եզրկատական միտիստները կը հրաժարվի կատարել պետութիւնների պահանջները, Անգլիան և ֆրանսիան միջոց կը գտնեն, որ իրանց առաջարկված պայմանները ընդունվեն: Երբ անգլիական հասարակական ժողովի մէջ հարց առաջարկեցին, թէ ինչ տեսակ ստիպողական միջոցներ պէտք է գործադրվեն եզրկատակի մէջ, անգլիական արտաքին գործերի միտիստի օգնական Չարլզ Կլիվ փնտրականապէս հրաժարվեցաւ

պատասխանել այդ հարցին և այդ պատասխանը շատ հասկանալի է, որովհետեւ, ինչպէս երևում է, անգլիական և ֆրանսիական կառավարութիւնները մինչև այժմ չեն վճարել, թէ ինչ բանի պէտք է ձեռնարկել: Բայց թիւրքաց գործերի հրաժարելը ուրիշ միջոց չէ երևում, բայց չը նայելով այն լուրերին, թէ թիւրքայի մասնակցութիւնը անգլո-ֆրանսիական միջամտութեանը եզրկատական գործերին արդէն վճարված է, կարելի է հաստատապէս ասել, որ անգլիական և ֆրանսիական կառավարութիւնները միայն ամենադժուար դէպքում կը դիմեն թիւրքաց գործերի օգնութեանը և այդ քայլն անելուց առաջ նրանք գործ կը դնեն զիւր լուծմանը բոլոր խաղաղ միջոցները: Այդ բանը երևում է ֆրանսիայի և Անգլիայի գրութեան այն խօսքերից, որ այդ պետութիւնների միջամտութիւնը եզրկատական գործերին գաղտնի նպատակներ չունի, որ այդ պետութիւնները ոչ թէ միայն ընդհանուր ներուժն կը խնդրեն իսկիցից, այլ և կը հակեն, որ այդ ներուժն բարեկեցութեամբ և ճշգրտութեամբ գործադրվի:

Այս բոլորից չէ երևում, որ գործը շուտով վերջանայ: Մինչև անգամ այն դէպքում, եթէ եզրկատական միտիստութեան յամառութիւնը անհրաժեշտ դարձնի թիւրքաց գործերի միջամտութիւնը, սուլթանի գործերի երկարը կայրէի մէջ եզրկատական հարցին մի նոր ձև կը տայ: Կեռ բաւական չէ հրաժարեցնել եզրկատական այժմեան միտիստներին և արքային Արարի-փաշային: Կեռ պէտք է մտածել և այն բանի մասին, որ եզրկատակի մէջ չը կրկնվեն այդպիսի անցքերը: Այդ նպատակին հասնելու համար հարկաւոր է միջազգային խորհրդակցութիւն, որ կարող է գտնել անհրաժեշտ միջոցները և բարեկամ շահերը եզրկատակի մէջ պահպանելու համար:

ՆԱՍՏԱԿ ԹԻՒՐԿԻԱՅԻՆ

Տեղի լուրեր ունիմ ձեզ հաղորդելիք: Եւ միթէ իրաւունք է, որպէս լուրեր սպասել այն Հայաստանի որո՞ւ համար ամենքս ալ կը խօսանք բայց ոչ մէկ չենք գործը: Հինգ տարի է որ թիւրքաց Հայաստանի խեղճ ժողովուրդը թէֆորմներու անձեռով և յայտնով ժամանակ անցուց, բայց տեսաւ որ ոչինչ չը գործադրուեցաւ: Եւ որպէս թիւրքին հետ ունեցած բարեկամութիւնը չուզէր արել մեզ համար, թիւրքն ալ ոչ մի բարեկամութիւն չուզէր առանձին և չը պիտի անէ երբեք կիս ընդին չը ստիպուի: Թիւրքն բարեկամութիւն չուզող կը նշանակէ ոչինչ ստոր սեղելութիւն չունենալ թիւրքաց վիճակին վրայ: Նորա քրիստոնեայները կողոպտելով և զրկելով միայն կայրէին, ուրիշ բան չեն գիտեր և ուրիշ կերպ կանուրի մը ստիպուաւ ալ կը դժկամակին: Ուրեմն ինչ պէտք է անէ այժմ խեղճ հայ ժողովուրդը, մանապէս զիւրացին, զրկուած կարգական տէրութիւններու պահպանութեան, յանձնուած բարբարոս թիւրքի երկաթէ դաւադանին, լքուած կարող և ձեռնահաս հայրէ և վատնուած դասձան, ցածոցի և նարտասարող հայրի ձեռք: Վասպուրականի զիւրացի խեղճ է տղէտ ժողովուրդը կարծեր է այս անտանելի վիճակին ապաստելու միջոցը դաժմ լինել, խորովին դէպի Ռուսա-Հայաստան ԳԱՂԹԵՂՈՎ: Գաւաշի, Թիւրքի և Մահմադի զիւրերէն բազմաթիւ խուճեր պատրաստուած են ձանապարհ կրել, մի քանի անձեր իրենց կողմէն գնացած են արդէն դէպի Կարս որ տեղեկութիւն ստանան թէ ար կրնան դեռեղուկ այն կողմէն: Շատ զիւրերէն սպառնաւորութիւններ եկած են ուսումական հիւպատոսարանը կամ արական բեզի մօտ և ինդրած են որ իրենց զիւրութիւններ տայ Ռուսա-Հայաստան գաղթելու համար: Բայց կամարական բեզի յայտարարած է թէ ինք այդպիսի հրահանգ չունի իւր կառավարութեան և հետեւապէս այդպիսի գործի մը հա-

մար ոչ մի տեսակ զիւրութիւն չէ կարող տալ և թէ իրենց այդ բարձր անխոհեմութիւն է և վատաւար: Արդեօք կ'Պոլսի հայրը որ զմեզ կառավարել յանձն առած են, զիտեն թէ այժմ ինչ դարձած ենք կը լինին այստեղ, բայց միթէ նոքա իրենց ինտրիքներն ազատ ժամանակ կուենան որ Հայաստանի վրայ ալ մտածեն: Երբ որ ժողովուրդը գաղթէ և ամեն բան վերջանայ, յայնժամ կրնան ոտանաւորներ և բանաստեղծութիւն կը գրեն գաղթականութեան վրայ: Այժմէն պէտք է արա դարձան ամենի և դարձան արդէն բան չը լինիր, բայց եթէ արդու բողոքներ անել բարեկամութեանը յայտարարելով, մինչև այժմ եղածին աւելի ազդեցիկ և դէպի գործնական աստիճ բողոքներ: Թիւրքն սկսած են այժմ աւելի քան երբեք նեղութիւններ տալ հայոց և ազգային զգացումն ամեն կողմէն: Զանաւ:

Սովորութիւն է այստեղ որ զիւրերէն կառավարութեան հաւաքած ցորենի և այլ արտադրութեան տասանորդը կը համարուի զիւրին մէջ և յետոյ զիւրացիներն կը փոխադրեն զայն դատաւարութիւն քաղաքը, ըստ օրինի որոշուած վարձքն ոտանաւոր: Հինգ տարի է որ Վանի չըլակայ զիւրացիները այդ ընտանակութիւն կատարած, բայց իրենց պահանջն եղած վարձք թուրքի վրայ դրուած մնացած է ամեն տարի: Այժմ որ կառավարութեան պաշտօնեաները արքունի տուրքերու պատճառաւ չարաչար կը նեղեն խեղճ զիւրացիներն որք զիւր նոր ազատուած են սովին, սրբա ալ կը խնդրեն որ կառավարութեան իրենց ունեցած աւանդներն հաշուին վճարուելիք տուրքերուն փոխարէն: Բայց թիւրք պաշտօնեաները չեն համար և կը սպանան իրենց վրայ զօրք հանելով տուրքերն ժողովի: Գիւրացիներն որք ոչինչ չունին, ընտանապէս ոչինչ չը պիտի կրնան վճարել, պաշտօնեաները այդ խիտ վարձուքը կրնայ ծանր հետեւանցնելու պատճառ դառնալ...: Արքայի քարտէս այս աստիճան ճնշուած ժողովուրդին թէ մի գաղթիր, որպէս դժուար կը լինի համոզել երբ իւր չարացի դարձնել չը տարուի: Կոս կը մտածեմ թէ Վաստատանի հայերն ալ մեծ պարտաւորութիւն ունին այս մասին կատարելիք: Արդէն զի այստեղ չատ հայր չը զաղթեն այդ կողմ, պէտք է ձեր կողմէ մի քանի խելացի և անձնուեր երեսասարկը գան այստեղ և աշխատեն ժողովուրդին միտքը լուստարելու և ինքզինք կառավարել սովորեցնելու:

Նախորդ նամակներէն մէկին մէջ ձեզ գրած էի թէ Ազգայնուհի (?) ընկերութեան անդամներէն Պարեան եղբայրները սովորութիւն ունին երկր հայերէն հրացան ձեռք բերել և քարտէսը և պարտիկներու ծախել և թէ այդ պարտիկներ մի գիշեր փողոցի մէջ ձեռնուցան յանկարծակի: Հաստատ չխնայուեցաւ թէ ով էին ձեռնուցներ: Բայց Պարեանները իրենց այդ սովորի աւետարտն հրաժարած չը լինելով, մի քանի անգամ նամակներ կը ստանան անցուց անձերէ որք կը պատահան իրենց վնասները հասցունել թէ չարունակներ քարտէսը հրացան ծախել: Անցած օր Պարեաններու տան դուռը կայքուի գիշերայն և հարեւաններ բոցը տեսնելով կը սկսեն պոռայ, անեղիներն կարթնան և հրեհը կը հանգեցնեն, տան դուռը միայն արուելէ յետոյ: Կը տեսնեն որ պատմին վրայ յայտարարութիւններ կայրուած են սա իմաստով թէ՛ այս փոքր հրեհը լինելիք վնասներու սկիզբն է միայն, եթէ չարունակներն նշանակած են կղեր նախ յայտարարութեան մէջ թէ այս անգամ որչա՞ծ են տան դուռը միայն այրել: Պարեանները զիտած են կառավարութեան, զանապէս անձերու վրայ կատակներ յայտնելով որք, ինչպէս կրնին, բողոքովին անմեղ երեսասարկներ են, զբարեկամութեանը զբողոք և սուսմանարանի չեմբերին դու նոր դուռ կանած յորիման հայրիկ միջամտեց այդ դատին և տեսնելով որ միազորվածներ անմեղ են, երկու կողմին ալ հայրական իրարմէն տալով վերջացուց դատը:

Կառավարութիւնը սկսած է այժմ տարօրինակ ընթացք բռնել օտարասպասակներու և նոցա հիւպատոսներու հետ: Բնիկ վանքի բայց վաղուց ուսումնասիրուած կղած Զարդեան խաչատուր անուն մի անձ կայ այստեղ որ թիւրքաց կառավարութեան բաւական փող կը պահանջէ, բայց չը կրնար ստանալ: Կառավարական բեզի միջամտեց այդ գործին, փաշան զիտողութիւնը բաւ թարգմանին թէ ինք Զարդեանին իրը աւետասպանակ

չը ձանչէր և թէ հարկ չը կայ կամարականին այս գործի մէջ խառնուելու: Կամարական բեզի ազդու ծանուցագրով մը բողոքեց փաշայի այդ խօսքին դէմ, միանգամայն հաստատելով Զարդեանի ուսումնասիրութիւնը: Այս ծանուցագրին վրայ նահանգապետ փաշան վրդովված, կամարական բեզի մօտ գրիկեց մտթխարիքը որ ապահովէ խոստումներ տուած այդ գործը կարգադրելու համար:

ԱՐՏԱՒԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

— Լուիսիոյ մայիսի 8-ին ժողովրդի և պոլիցիայի մէջ կռիւ ծարեց: Երեք սպառնաններ մէկ հարբած մարդու կառնաւորեցին, այդ պատճառով նրանց վրայ չորս հազար մարդիկ յարձակվեցան: Կոստանտնուպոլիսի մեծ կերան և նրանց կեանքը վտանգի մէջ է: Մի քանի քահանայներ փորձում են կարգ վերականգնել, բայց անազուրկութիւն ունեցան, նրանցից մէկը քարկոծվեցաւ: Արդեօք միայն այն ժամանակ ցրվեցաւ, երբ անկարգութիւններ տեղի վրայ 40 կոստանտնուպոլիսի մեծ կացած սրբով: Արքայի կողմէն զօլտոր կրօն, Տիպէրարի կոստանտնուպոլի մէջ մայիսի 9-ին մէկ ձառ արտասանեց որպէս պատմական նրան ներկայացրած արդէտի: Այդ ձառի մէջ նա կառավարութեանը համոզում է ձեռք վերցնել ճնշող միջոցներէ և հողային խնդրը վերջնականապէս կանոնաւորել: Եթէ կառավարութիւնը կը հետեի այդ խորհուրդներին, կզգու վրայ չուտով կը թագաւորէ խաղաղութիւն և բարօրութիւն:

— Կոստանտնուպոլիսի ծարեցում են, որ Մակ-Վէր կարդինալի պաշտար այժմ պոլիցիայի պաշտպանութեան տակ է գտնվում: Այս օրերս առաջնորդը բազմաթիւ սպառնալից նամակներ ստացաւ Ֆէնիկա-Պարլի մէջ կատարված սպանութեան առիթով նորբուսն նրա արտասանած յանդիմանութեան համար:

— Սօֆիայից լրագրիչներին հաղորդում են, որ այնտեղ առա զենկալ Բարոն կառուցարար բողոքական զինուորական միտիստ պէտք է նշանակվի, դեռեւալ կրկնվի տեղ: Մի և նայն ժամանակ իր պաշտօնը կը թողնի ռուսաց հիւպատոսը Սօֆիայում Նիտրովո, որը արդէն ձանապարհ ընկաւ դէպի Պետերբուրգ:

— «National Zeitung» լրագրին Փարիզից հաղորդում են մայիսի 10-ից, որ Փարիզի օտարական դեսպան կոմս Բէյստի հրաժարականի մասին լուրը, որ մինչև այժմ վարձատմանակեալ էր համարվում, այժմ հաստատվում է: Մի օր առաջ կոմս Բէյստ առաջին անգամ իր ամենամօտ բարեկամներին հաղորդեց իր հրաժարականի լուրը: Կոմս Բէյստի յայտը համարում են կոմս Վիլյամսին, որը ինչպէս յայտնի է, այդ պաշտօնը ունէր այն ժամանակ, երբ կոմս Բէյստ դեսպան էր Լծնողներու: Ասում են, որ կոմս Վիլյամսին մեծ ցանկութիւն յայտնեց նորից պաշտօն ստանալ Փարիզում, որովհետեւ իր ամուսինը չը կարողանում Հեռովի կլիման տանել: Կոմս Բէյստ չուտով կը թողնի Փարիզ և մասնաւոր կեանքի անցնելով, կը վերջացնի իր մեծամարտը:

— «Բէյստի ընկերութեանը հետագրում են, որ կայրէի մայիսի 28-ին, հրատարակվեցաւ հեռտեսակ պաշտօնական հաղորդութիւնը: «Ընդունուցնելով, անուանիների ժողովը, արարական բազմաթիւ չէլիեր, տեղական ուսումնասիրներից և սուկարականներից ուղարկած պատգամաւորութիւնները երկիւղեան հինգ ժամին կան պաշտար միջնորդելու խեղիկի մօտ, որ Արարի-փաշան կըրկին զինուորական միտիստը պահանջում են այդ և սպանում են ասպատակութեամբ: Ժողովրդի թախանձանքներին զիջանելով, ցանկանալով հանգստութիւն և կարգ պահպանել, խեղիվը հաճախեցին կրկին Արարի-փաշային նշանակել զինուորական միտիստը: Պաշտօնական հաղորդութեան մէջ աւելացրած է, որ անհասարակ գործերի գրութեան մէջ ոչինչ փոփոխութիւն չեղաւ: Արարի-փաշան նորից պաշտօնը ընդունելուց առաջ, հանգստացրեց զիւրականին, խաղաղական և ռուս զիւրօմաստական գործակատարներին, որոնք յայտնեցին, թէ նրա վրա են գրում կարգը պահպանելու պատասխանատուութիւնը: Միտիստներին խորհրդի նախագահ և միտիստութեան այլ անդամներ դու են չեն նշանակված:

